

Explaining the Design Factors Affecting the creation of Nightlife in Urban Space (Case Study: Kashani St., Yazd)

Azadeh Alizadeh - Department of Urban Planning, Faculty of Art, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Samaneh Khosravaninezhad - School of Urban Planning, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

Mohamad Falahati - Department of Urban Planning, Faculty of Art & Architecture, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Reza Akbari¹ - Department of Urban Planning, Faculty of Art & Architecture, Yazd University, Yazd, Iran.

Received: 27 May 2020   Accepted: 16 November 2020

Highlights

- The most important criteria in nightlife spaces is "Being" and "safety" has the least impact on creating an urban night space.
- Factors that affect night urban spaces design can be classified in two categories: "Creator factors" and "Supporter factors".
- Creator factors are related to attraction and producing the night space and the Supporter factors are related to its population maintenance and how space is used and Determines the type and quality of space experience.

Introduction:

Cities are changing in the contemporary world, and the most important tools for this transformation involve the time component and its synthesis with culture, art, and technology to reproduce urban spaces. The result is the concept of nightlife and urban night spaces. Due to the importance of time in contemporary life and changing time structures resulting from lifestyle transformation, better utilization of time in urban life can be achieved in these spaces, and the vitality of daily activities can extend into the night hours. In the city of Yazd, Iran, night spaces encourage greater presence in space, especially in hot seasons, and enhance the city vitality, which is currently one of the most important urban management concerns, temporally distributing population density and keeping them in space for longer periods of time. Given that night urban spaces require their own design considerations, this study was aimed at explaining the factors and criteria that affect urban night space design.

Theoretical Framework:

Two dimensions were identified for night spaces through a review of the literature on the definition of nightlife and 24-hour cities and their analysis from the aspect of night urban space design. These included sociability arising from the physical space and perception of the function of space. Then, criteria and indicators were defined for the above dimensions.

Methodology:

After the effective criteria were extracted from the literature and experience, they were prioritized using a combination of quantitative and qualitative methods and evaluated with respect to Kashani Street in Yazd. The most important advantage of this hybrid method, focused more on the qualitative aspect, involved the assessment and analysis of quantitative data in urban spaces and confirmation of the accuracy of the results through interpretation and enrichment.

---

¹ Responsible author: r.akbari@yazd.ac.ir

In order to prioritize the criteria in the quantitative method, the questionnaire tool and the Kolmogorov-Smirnov and Friedman tests were used (The reliability of the questionnaire was 0.812). In the qualitative method, these criteria were analyzed using environmental assessment techniques (field study and observation at different times in the period from 7 PM to 12 AM and open interviews) on Kashani Street.

Results and Discussion:

The prioritization of the criteria indicated that flexibility had no effect on urban nightlife. Moreover, attendance exhibited the greatest and safety had the least impacts on the development of urban night spaces. The criteria were prioritized as attendance, security, inclusiveness, attractiveness, legibility, continuity, enclosure, spatial enticement, eventfulness, visual accessibility, and safety. A qualitative evaluation of these criteria in regard to Kashani Street demonstrated that the most important criteria, including attendance and security, provided the greatest potentials of this street for turning into an urban night space due to the density of activities and appropriate population. In contrast, criteria such as attractiveness, continuity, spatial enticement, and eventfulness required plenty of design and planning to create urban night spaces.

Conclusion:

Based on the results, the design considerations of night urban spaces were classified into two categories: creator factors and supporter factors. The former concerns attraction and construction of night spaces, while the latter pertains to their population maintenance and how space is used to specify the type and quality of space experience. The creator factors included attendance, security, inclusiveness, and attractiveness. The supporter factors included legibility, continuity, enclosure, spatial enticement, eventfulness, visual accessibility, and safety. The creator factors indicated the potentials of spaces for creation of the night space, reinforced through synthesis with the supporter factors and bringing about the correct performance of night spaces through improvement of the quality of the space experience. This proposed two-fold framework could serve to complement the other aspects of night urban spaces (economic, cultural, governance, tourism, etc.) and to function as a guide to design of such spaces. In Yazd, night spaces provide contemporary responses to the new lifestyle to meet the needs of different groups, especially the youth, who can lead cultural challenges to creative use of their abilities. Combination of nocturnal spaces with urban tourism can create a new experience of being there at historical places and presenting the contemporary assets of the city along with its historical assets. It provides a booming service economy for sustainable urban development.

Keywords: time in urban spaces, night urban space design, environmental quality of night spaces.

Citation: Alizadeh, A., Khosravaninezhad, S., Falahati, M., Akbari, R. (2020) Explaining the Design Factors Affecting the creation of Nightlife in Urban Space (Case Study: Kashani St., Yazd), *Motaleate Shahri*, 10(37), 31–44. doi: 10.34785/J011.2021.670/Jms.2020.141.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

تبیین عوامل طراحی مؤثر بر شکل‌گیری بستر زندگی شبانه در فضاهای شهری نمونه مورد مطالعه: خیابان کاشانی یزد

آزاده علیزاده - دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
سمانه خسروانی نژاد - دانشجوی دکتری، دانشکده شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران
محمد فلاحتی - دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران
رضا اکبری^۱ - استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد، ایران

تاریخ پذیرش: ۲۶ آبان ۱۳۹۹

تاریخ دریافت: ۷ خرداد ۱۳۹۹

چکیده

شهرها در جهان معاصر در حال دگرگونی‌اند که از مهمترین ابزارهای این تحول بهره‌گیری از مؤلفه زمان و امتزاج آن با فرهنگ، هنر و فناوری در بازتولید فضاهای شهری است. امری که موجب پیدایش مفهوم زندگی شبانه و فضاهای شبانه شهری است. با توجه به اهمیت زمان در زندگی معاصر و تغییر ساختارهای زمانی به دلیل تغییر سبک زندگی، استفاده مطلوب‌تر از زمان در زندگی شهری در این فضاها می‌تواند تحقق یابد و سرزندگی حاصل از رخداد فعالیت‌های روزانه در ساعات شبانه امتداد یابد. در شهر یزد فضاهای شبانه ترغیب‌کننده حضور بیشتر شهروندان در فضا به ویژه در فصول گرم خواهند بود و با توزیع زمانی تراکم جمعیت و نگهداشت آنها در فضا در بازه زمانی طولانی‌تر نشاط و سرزندگی شهر که در حال حاضر یکی از مهمترین دغدغه‌های مدیریت شهری است را ارتقا می‌بخشد. با علم به این موضوع که بستر فضای شبانه ملاحظات طراحی خاص خود را می‌طلبد، هدف پژوهش تبیین عوامل و معیارهای مؤثر بر طراحی فضاهای شبانه است. بر این اساس، پس از استخراج معیارهای مؤثر از میان متون نظری و تجارب مرتبط، این معیارها با بهره‌گیری از ترکیب روش کمی و کیفی، اولویت‌بندی و در خیابان کاشانی یزد ارزیابی شدند. در روش کمی به منظور اولویت‌بندی معیارها از ابزار پرسشنامه و آزمون‌های کلموگروف-اسمیرنوف و فریدمن استفاده شده و در روش کیفی این معیارها با استفاده از تکنیک‌های ارزیابی محیط (مشاهده، مصاحبه‌های باز، برداشت میدانی) در خیابان کاشانی یزد تحلیل شدند. براساس نتایج پژوهش ملاحظات طراحی فضاهای شهری شبانه به دو دسته عوامل زمینه‌ساز در ارتباط با جذب جمعیت و عوامل پشتیبان در ارتباط با چگونگی نگهداشت جمعیت در فضای شهری، دسته‌بندی می‌شوند. عوامل زمینه‌ساز پتانسیل فضا برای ایجاد فضای شبانه هستند که با امتزاج با عوامل پشتیبان تقویت می‌شوند و نهایتاً با ارتقای کیفیت تجربه محیط موجب عملکرد صحیح فضای شبانه می‌شوند.

واژگان کلیدی: زمان در فضای شهری، زندگی شبانه، کیفیت محیطی فضای شبانه، خیابان کاشانی یزد.

نکات برجسته

- مهمترین معیار در فضاهای زندگی شبانه "حضورپذیری" است و "ایمنی" کمترین تأثیر را در ایجاد فضای شبانه شهری دارد.
- عواملی که بر طراحی فضاهای شهری شبانه تأثیر می‌گذارند را می‌توان در دو دسته طبقه‌بندی کرد: "عوامل زمینه‌ساز" و "عوامل پشتیبان".
- عوامل زمینه‌ساز پتانسیل فضا جهت ایجاد فضای شبانه هستند و عوامل پشتیبان به حفظ جمعیت و نحوه استفاده از فضا و تعیین نوع و کیفیت تجربه فضا مربوط می‌شود.

۱. مقدمه

در شب نمی‌توان شاهد بود که دلایل این امر را در بسیاری از مسائل (که مهمترین آن مسائل اجتماعی-فرهنگی است) می‌توان جست‌وجو کرد. اما از سوی دیگر نبود فضا و زیرساخت‌های مناسب به ویژه زیرساخت‌های کالبدی، انجام فعالیت‌های شبانه در فضاهای شهری را کم‌رنگ نموده‌است. با توجه به تغییرات فرهنگی و نیازهای جدید جامعه امروز و تقاضای متناظر با آن لزوم بهره‌گیری از زمان‌های مختلف شبانه‌روز، پرداختن به زندگی شبانه و بسترهای وقوع آن متناسب با ارزش‌های جامعه ضرورت می‌یابد. از سوی دیگر فضاهای شهری شبانه یکی از عوامل مهم ایجاد سرزندگی شهری و نشاط اجتماعی هستند (Tabibian & Mousavi, 2016; Alimardani et al., 2015; Ghazanfarpour et al., 2020) و در شهری مانند شهر یزد که مطابق با یک پژوهش ملی در سال ۱۳۹۶ در ارتباط با میزان شادکامی استان‌ها دارای پایین‌ترین رتبه (۳/۱۲ از ۳/۶۸) در میان استان‌های کشور است (www.yjc.ir)، می‌تواند نشاط و سرزندگی شهری را ارتقا بخشد. با فراهم کردن فضاهای زندگی شبانه ضمن فعال نمودن فضاهای شهری در شبانگاه، می‌توان بازه زمانی حضور شهروندان در شهر را افزایش داد و مکانی برای خاطره‌سازی و برقراری تعاملات اجتماعی بیشتر مهیا نمود. این پژوهش تلاش دارد تا با تبیین معیارهای طراحی مؤثر بر زندگی شبانه و اولویت‌بندی آنها به ارزیابی کیفیت زندگی شبانه در خیابان کاشانی یزد به عنوان یکی از مهمترین مسیرهای ارتباطی شهر به عنوان یکی از فضاهای شهری یزد که پتانسیل ایجاد زندگی شبانه را داراست، پرداخته و در نهایت چارچوبی عام برای ملاحظات طراحی فضاهای شهری شبانه ارائه دهد.

۲. چارچوب نظری

۲.۱. رابطه دوسویه زمان و فضای شهری و خاستگاه مفهوم شهر

بیست و چهار ساعت

به عقیده لوییس مامفورد شهرها محصول زمان هستند، آنها قالب‌هایی هستند که زندگی انسان در آنها سرد شده و سخت می‌شود و به وسیله هنر شکل ثابتی می‌گیرند (Cowan, 2005: 395). کوین لینچ احساس روشن از زمان حاضر را مرتبط با اتصال به گذشته و آینده، حساسیت به تغییرات و قابلیت مدیریت و لذت از آن می‌داند. به طور کلی اهمیت زمان به عنوان زیرساخت عمومی به این معناست که زمان فضای شهری را شکل می‌دهد، فعالیت‌های ساکنانش را چارچوب می‌بخشد، نظمی به شهر می‌بخشد که انگار کسی قصد فرار از شهر را ندارد (Madanipour, 2003: 179). در فضاهای شهری که امکان تعاملات اجتماعی وجود دارد، استفاده مطلوب از چرخه‌های زمانی بسیار حائز اهمیت است (Sourrey et al., 2013: 77). پاتریک گدس با اشاره به اهمیت ارتباط میان زمان و فضاهای شهری می‌نویسد: «یک شهر چیزی بیش از مکانی در فضاست، شهر در حقیقت نمایشی از زمان است». به عقیده کرمونا طراحی شهری در حالت کلی واجد شش بعد است که بعد ششم آن زمان است. او معتقد است با گذشت زمان، فضاها تبدیل به مکان‌هایی می‌شوند که زندگی در آنها جریان دارد (Carmona, 2010: 171, 383).

عبارت شهر بیست و چهار ساعته- شهری که هرگز خواب ندارد- برای نخستین بار در دهه ۱۹۲۰ در شهر نیویورک به کار گرفته شد. این واژه

تحول ساختارهای زمانی حاصل از تقسیم‌بندی زمانی مدرنیستی در پاسخ به تفکیک عملکردهای چهارگانه شهر، نوعی سازمان‌یافتگی جدید برگرد زمان را ایجاد نموده است که امروزه آن را به عنوان یکی از دغدغه‌های زندگی شهری مبدل ساخته که به تدریج تمام رفتارهای اجتماعی را تحت تأثیر قرار داده است. طراحی شهرها با بذل توجه به منطقه‌بندی عملکردها اهمیت زمان را بیش از پیش مطرح می‌دارد و سبب پدید آمدن احساس گسترده‌ای در بین مردم می‌شود؛ احساس ترس از کمبود وقت. پیامد این احساس ضعیف شدن ساختارهای زمانی است که در این دوران محدودیت‌هایی برای زندگی ایجاد می‌کند، محدودیت‌هایی که به واسطه اولویت دادن به زندگی ماشینی ایجاد شده و اینگونه است که لزوم بهره‌گیری از زمان شب و توجه به زندگی شبانه مورد اهمیت قرار می‌گیرد. در نتیجه استفاده از وقت و زمان و الگوی فعالیتی متناظر آن تغییر کرده و رویکرد طراحی فضاها و بسترسازی فعالیت‌های شبانه ضرورت یافته است. فضاهای شهری در زمان‌های مختلف شبانه‌روز به شیوه‌های متفاوتی مورد استفاده قرار می‌گیرند و این لزوم توجه به ایجاد بسترهای مناسب برای وقوع فعالیت‌ها در زمان‌های مختلف را مطرح می‌کند که در این بین پرداختن به زندگی شبانه با توجه به تغییر ساختارهای زمانی زندگی مورد اهمیت است. بنابراین به منظور بهره‌گیری مطلوب‌تر از زمان می‌بایست تمهیداتی را در نظر گرفت تا بازه زمانی رخداد فعالیت‌های شهری از طول روز گذشته و زندگی شبانه با کیفیت مطلوب نیز در فضاهای شهری جریان یابد. رابرت ویلیامز (۲۰۰۸) تأکید می‌کند، هنگامی که شب آغاز می‌شود، انواع اعمال و احساسات در یک زمان- فضای خاص کشش می‌یابند که اتمسفری خاص همراه با فعالیت‌ها، تجربیات و امکانات خاص ایجاد می‌کند (Van Liempt et al., 2014: 2). پس فضاهای شبانه، فضاهایی خاص با تجربه‌ای متفاوت از دیگر فضاهای شهر هستند. گرچه این فضاها همان فضاهای طول روز است، اما چه عواملی باعث می‌شود که یک فضای شهری به فضای شبانه تبدیل شود. با توجه به این که مهمترین موضوع مرتبط با فضاهای شهری شبانه چگونگی جذب و نگهداشت جمعیت در بازه زمانی طولانی‌تر است، سئوالی که مطرح می‌شود این است که عوامل کالبدی و طراحی محیط در جذب و نگهداشت جمعیت در فضای شبانه چه نقشی را ایفا می‌کنند. به عبارت دیگر «فضاهای شهری شبانه چه ویژگی‌های کالبدی و طراحی را باید دارا باشند تا قادر به جذب و حفظ جمعیت در ساعاتی غیر از ساعات فعالیت شهری باشند؟ اولویت اهمیت این ویژگی‌ها چگونه است؟» در برنامه‌ریزی، بیشتر پژوهش‌های انجام شده بر روی زندگی شبانه بر روی اصطلاح «اقتصاد شبانه» (Ortiz Escalante, 2016: 171) و به ویژه در ترکیب با گرایش‌های مرتبط با مبحث توریسم تمرکز یافته‌اند (El Maalouf et al., 2015; Nofre et al., 2018; Sheikh Biglou et al., 2020) و کمتر پژوهشی بر روی مباحث طراحی اینگونه فضاها انجام شده است.

در حالی که در بسیاری از کشورها با تغییر در ساختارهای زمانی بخش قابل توجهی از فعالیت‌ها در شب روی می‌دهند، اما در ایران و به طور خاص شهر یزد، رونق و پویایی حاصل از رخداد فعالیت‌های روزانه را

موضوع زندگی شبانه مورد تمرکز واقع شده است. به عنوان مثال شهر نیویورک در کشاکش اصالت بخشیدن و تغییر شکل دادن به ماهیت حضور شبانه سعی دارد تا از آن به عنوان دلیلی برای ارتقای اصالت و بهبود وضعیت محله‌های متروکه صنعتی بهره برد (Hae, 2011: 11). در کانبرا مرکز تجاری آن با داشتن زندگی شبانه شهر را بعد از تاریکی هوا به جایی برای روابط اجتماعی و تعاملات جمعی تبدیل کرده است. در واقع زندگی شبانه بازتابی از ارزش‌ها و علایق این منطقه است (ACT Planning and Land Authority, 2012: 32).

۲.۲. ابعاد مؤثر طراحی فضا بر ایجاد و توسعه زندگی شبانه در فضاهای شهری

در باب تعریف زندگی شبانه، تا کنون تعاریف متفاوت با رویکردهای متفاوت ارائه شده است. به عنوان مثال یان گل در تعریف خود از شهر ۲۴ ساعته و فعالیت‌های شامگاهی شرط اساسی برای سرزندگی و حضور افراد در فضاهای شهری را ادراک «ایمنی» به وسیله مردم می‌داند (Gehl, 2014). وجه مشترک تمامی این تعاریف تأکید بر ایجاد «فعالیت‌های متنوع» است (Chapman, 1996; Heath, 1997; Kreitzman, 1999; Gehl, 2014; Carmona, 2010; etc). از سوی دیگر نظریه‌های صاحب‌نظران درباره شهرهای ۲۴ ساعته را در هشت رویکرد می‌توان طبقه‌بندی کرد: ۱- رویکردهای مختلف نظریه‌پردازان درباره فضا، ۲- رویکرد زیست‌محیطی و پایدار، ۳- رویکرد ادراک فضایی و بصری، ۴- رویکرد تعاملات اجتماعی، ۵- رویکرد حرکت و پیاده‌مداری، ۶- رویکرد ایجاد امنیت، ۷- رویکرد انسان‌مداری و ۸- رویکرد محیطی-رفتاری (Hosseini & Gheibi, 2012). در میان تمامی این نظریات و رویکردها، گرچه به ابعاد کالبدی اشاره شده، اما کمتر مطالعه‌ای به طور خاص به این زمینه و با تأکید بر بعد طراحی پرداخته است. اگر فضای شهری شبانه را یک محیط ۲۴/۷ (فضای شهری ۲۴ ساعته در هفت روز هفته) دانست که در آن امکاناتی برای وقوع ریتم‌های زمانی چندگانه و موقت، کارکردها و فعالیت‌های چندگانه با هدف همزیستی و تعامل در فضای محدود وجود دارد (Tan & Klaasen, 2007: 5)، پیش‌نیاز وقوع این فعالیت‌های متنوع به عنوان مهمترین عامل تأثیرگذار بر زندگی شبانه «بستری» است که در آن جاری می‌شوند که این بستر وابسته است به ویژگی‌های کالبدی و چگونگی طراحی آن.

تصویر ذهنی از مکانی فریبنده و پر جنب‌وجوش را که همواره اتفاقی در خیابان‌هایش در حال وقوع است، مجسم می‌کرد. در این هنگام تجدید حیات مراکز شهری به موضوع اصلی احیا و باززنده‌سازی شهری تبدیل شده بود. نیاز به یافتن کاربری‌های جدید برای بازگرداندن حیات به مناطق در حال رکود شدیداً احساس می‌شد. خرده‌فروشی‌ها در حال انتقال از مراکز شهری قدیم به توسعه‌های جدید شهر بودند؛ به مکان‌هایی که دسترسی با اتومبیل از حومه‌ها- که بسیاری از مردم در آنجا سکونت داشتند- به راحتی فراهم بود. فضاهای خرده‌فروشی و خدمات مصرفی، به ویژه در مناطق ثانویه (فرعی) در حال خالی شدن بودند و روز به روز دلایل کمتری برای حضور مردم در مراکز شهری وجود داشت. جین جکوبز به عنوان مهمترین و نخستین نظریه‌پرداز مفهوم زندگی شبانه (Lee Johnston, 2002: 2) عبارت "باله خیابان" را در ارتباط با اقتصاد شبانه مطرح می‌کند و استدلال می‌کند که یک خیابان باید ۱۸ ساعت در طول شبانه‌روز به طور پیوسته فعالیت داشته باشد؛ در طول روز، عصر و بخشی از شب. به عقیده او خیابان‌هایی موفق هستند که مردم در ساعات مختلفی از روز در آن حضور یابند (Roberts et al, 2007: 136). مراکز شهری انگلستان مانند بسیاری از چنین مراکز شهری در آمریکا، در حال تبدیل شدن به مناطق ممنوعه (بدون رفت‌وآمد مردم) بودند که این خود زنگ خطری جدی به حساب می‌آمد (Chase and Drummond, 1993: 39). در اروپا ایده «باززنده‌سازی شهری به کمک گسترش فعالیت‌های فرهنگی و تفریحی» نخستین بار در اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی مورد توجه قرار گرفت و در شهرهایی مثل رم، کپنهاگ و بارسلونا به اجرا درآمد. در عین حال واژه زندگی بخشیدن به کمک فعالیت‌های اقتصادی شب برای توضیح اقداماتی که در شهر رم صورت می‌گرفت، به وسیله شهردار وقت این شهر به کار گرفته شد (Bianchini and Parkinson, 1993). در انگلستان این اصطلاح برای نخستین بار سال ۱۹۹۳ در موضوع کنفرانس به سوی شهر بیست و چهار ساعته در شهر منچستر مطرح شد و نگاه موشکافانه‌ای به راهبردهای احیا و منظم کردن مراکز شهری در زمان شب و شناخت ناسازگاری‌های ذاتی بین آنها داشت (سعیدی رضوانی و سینی چی، ۱۳۸۵: ۲). شهرهای بیست و چهار ساعته پدیده‌ای فراتر از کافه‌های شبانه‌روزی قلمداد شدند (عبدی، ۱۳۸۶: ۴۸). این مفهوم یک توجه جامع‌تر و گسترده‌تر از خرده‌فروشی و مراکز اداری برای کل مراکز شهر در نظر داشت (Health, 1997: 194). در بسیاری از نقاط جهان

جدول شماره ۱: دیدگاه اندیشمندان شهرسازی پیرامون نیازهای زندگی شبانه

مفاهیم کلیدی	سال	نظریه‌پرداز
فعالیت خیابان‌ها و اشغال فضاهای شهری به صورت ۱۸ ساعت در طول شبانه‌روز	۱۹۶۱	جین جکوبز
توزیع مناسب فضاها، تخصیص فعالیت‌ها، تجهیز فضاها، تأمین امنیت (BasiriMozhdehi & MahmoliAbyaneh, 2012)	۱۹۷۹	کریستوفر الکساندر
تنوع فعالیت‌ها در ۲۴ ساعت روز و هفت روز هفته (Chapman: 1996: 103)	۱۹۹۶	دیوید چپمن
به کارگیری ابتکارات متنوع و جدید به صورت یکپارچه، امنیت و ایمنی شب اقتصاد شبانه به عنوان رکن اصلی افزایش ایمنی و احیای بافت‌های مرکزی شهرها (Heath, 1997: 193)	۱۹۹۷	تیم هیث
جلوگیری از تک عملکردی شدن ساختمان‌ها و فضاهای شهری (Heath, 1997: 389)	۱۹۹۹	لئون کریتمن
تعداد فعالیت‌ها و محل آنها، لزوم گسترش فعالیت‌ها در قسمت‌های بیشتر مرکز شهر (Gehl, 2014)	۲۰۰۲	یان گل
افزایش نقش سازمان‌ها در زمینه اوقات فراغت، تنظیم و تعدیل گسترش فضاهای شبانه، ارزش‌گذاری فعالیت‌ها بر پایه شخصیت منطقه (Chatterton & Hollands, 2002: 25)	۲۰۰۲	پل چاترتون و رابرت هلندز
استفاده از فضاها بر اساس نیاز، غیرقابل پیش‌بینی بودن فعالیت‌ها، کاستن از ترافیک و ازدحام (Carmona, 2010)	۲۰۰۳	متیو کرمنونا

می‌کند (Nikolopolou, Baker & Steemers, 2001). آب و هوای گرم‌تر مشوق ایجاد فضاهای شبانه و آب و هوای سردتر و بارانی از عوامل محدودکننده ایجاد چنین فضاهایی است. از سوی دیگر عواملی مانند فرهنگ کار، ساعات و شیفت کاری و تمایل نیروی کار به کار در ساعات‌های طولانی که در ارتباط مستقیم با اولویت‌های خانواده است، در صورت مغایرت اهداف این دو با یکدیگر زندگی شبانه محقق نخواهد شد. در طرف مقابل فردگرایی^۵ تقاضای چنین فضاهایی را افزایش می‌دهد (Peper & Den Dulk, 2003). فرهنگ و مذهب جامعه نیز از عوامل بسیار تأثیرگذار در این زمینه است. این تأثیرگذاری از یک سو ناظر بر دستورات دینی و مرسومات سنتی جامعه و از سوی دیگر ناظر بر فضاهای مقدس شهری است که هر دو می‌توانند از عوامل محدودکننده و یا حتی ایجادکننده فضاهای شهری ۲۴ ساعته شوند. این عامل به ویژه در شرایط ایران قابل پی‌جویی است؛ به طوری که بیشتر اجتماعات شبانه در ایران در قالب شب‌نشینی‌های رایج در کانون خانواده و وابسته به آیین‌های مذهبی و یا مناسبت (یلدا، چهارشنبه سوری، باران خواهی، ماه رمضان و...) بوده است و حضور مردم بیرون از خانه برای تفریح، اقتصاد و اجتماع در شبانگاه به صورت غیرآیینی کمتر مجال بروز یافته است (Anizadeh, 2018:73). بنابراین با نظر به شرایط ایران و اقلیم خاص هر منطقه باید پاسخگوی این نیاز بود. در این بین عواملی مانند عدم وجود بستری برای رخداد فعالیت‌ها در شب، فراهم نبودن شرایط به منظور حضور زنان در فضاهای شهری و نبود امنیت در ساعات پایانی شب و مسائل ترافیکی را می‌توان به عنوان مهمترین نکات در خور توجه در ایران در زمینه کیفیت پایین زندگی شبانه بیان نمود.

۳. روش تحقیق

با توجه به هدف پژوهش، اولویت‌بندی معیارهای تأثیرگذار بر ایجاد و تقویت زندگی شبانه حاصل از مطالعات نظری و ارزیابی کیفی آنها در بستر پژوهش با بهره‌گیری از ترکیب روش کمی و کیفی تحقق می‌یابد. اولویت‌بندی و تعیین میزان اهمیت آنها از طریق روش کمی و ارزیابی تحقق این اولویت در بستر پژوهش از طریق روش کیفی در نمودار شماره ۱۵ بیان شده است. از آنجایی که سنجش میزان اهمیت معیارها مدنظر است، در رویکرد کمی از ابزار پرسشنامه استفاده می‌شود که باتوجه به تخصصی بودن مفاهیم مدنظر، جامعه آماری پژوهش را متخصصان حوزه شهرسازی، طراحی و برنامه‌ریزی شهری تشکیل می‌دهند. از آنجایی که حداقل حجم نمونه می‌بایست ۳۰ نفر باشد، این پرسشنامه به دو شیوه حضوری و الکترونیکی (ایمیل) جمعاً به ۶۰ نفر ارجاع داده شد که از این تعداد ۵۰ پرسشنامه تکمیل شدند (۱۳ نفر از اساتید این حوزه، ۲۲ نفر طراح شهری و ۱۵ نفر برنامه‌ریز شهری). از آنجایی که اهمیت معیارها سؤال پژوهش است و این موضوع در ارتباط مستقیم با سنجش نگرش افراد است، از پرسشنامه با طیف لیکرت ۵ درجه استفاده شده است. سئوالات پژوهش در قالب ۲۴ گویه (مطابق با شاخص‌های تعریف شده و تدقیق آنها و برای هر معیار دو گویه) طراحی شدند. پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۱۲ به دست آمده که نشان از حد پایایی خوب پرسشنامه

در کنفرانسی با عنوان «شهرهای شبانه: نخستین کنفرانس آمریکای لاتین در مورد مدیریت شهر در شب در دسامبر ۲۰۱۸ در بوگوتا» ده چالش مرتبط با فضاهای شبانه مطرح شده است که شامل: ۱- ارتقای خدمات و امکانات شبانه مانند حمل‌ونقل و پاکیزگی محیط (مانند حمل‌ونقل شبانه در مرکزیک، متروی ۲۴ ساعته لندن در آخر هفته و یا برنامه‌های ویژه، موزه‌های شب در بوینوس آیرس، مسیرهای دوچرخه شبانه و یا بسته شدن موقت خیابان‌های خاص برای دوچرخه سواران و پیاده‌ها در بوگوتا)، ۲- متنوع‌سازی و همه‌شمولی اجتماعی فضاهای شبانه (نژاد و جنسیت)، ۳- ارتقای روشنایی و طراحی شب (مانند شهر دیواری در کارتاژنا^۱ به عنوان نمونه‌ای از چگونگی اتصال نوری به معماری)، ۴- تسهیل همکاری میان کاربران فضای شبانه و همسایگان آن، ۵- ارتقای استفاده از فضاهای عمومی در شب برای انواع فعالیت‌های تفریحی (مانند کریدورهای گردشگری و غذایی، موسیقی زنده و منطقه خلاق برونکس^۲ در بوگوتا، کنسرت‌ها و جشنواره‌های برلین)، ۶- ارتقای ایمنی در شب و رسیدگی به جرایم فضای شبانه مانند خشونت، مواد مخدر و... (مانند طرح شب زنان در بوگوتا)، ۷- اصلاح و بهبود قوانین و مقررات کاربری زمین مرتبط با فضای شبانه (مانند ترویج فضای شبانه در اطراف دانشگاه‌ها)، ۸- ترویج اقتصاد شبانه به عنوان محرک گردشگری و توسعه اقتصادی محلی، ۹- فضای شبانه به عنوان فضایی برای خلاقیت، فرهنگ و نوآوری (مانند ارکست بازافتی^۳ در پاراگوئه، کریدورهای غذایی شبانه در پاناما) و ۱۰- حفاظت از اکوسیستم موسیقی محلی و موسیقی زنده (مانند جشنواره‌های پاراگوئه) (تلخیص از Seijas:2018). براساس نتایج این کنفرانس و مطالعات گسترده انجام شده پیرامون این موضوع و دسته‌بندی و تحلیل آنها با لنز طراحی محیط‌های شبانه، از آنجایی که دو بعد بسیار مهم فضاهای شبانه که مرتبط با موضوع طراحی شهری نیز است، بحث «اجتماع پذیری» و «ادراک» آنهاست، این دو بعد در تحقق بستر زندگی شبانه را در قالب دو عامل کلی می‌توان جست‌وجو کرد: ۱- ادراک ناشی از کارکرد فضا و ۲- اجتماع‌پذیری ناشی از کالبد فضا. جدول شماره ۲ این عوامل، معیارها و شاخص‌های متناظر آن را نشان می‌دهد.

براساس مطالعات اندیشه‌های نظری و تجربی پیرامون زندگی شبانه این نکته مهم نمایان می‌شود که عوامل بسیاری بر موفقیت به کارگیری این مفهوم با توجه به زمینه خاص هر شهر تأثیرگذارند. در سطح فرادست می‌توان به حکمروایی و عواملی مانند داشتن چشم‌انداز کاریزماتیک به منظور ایجاد شهر (فضا) ۲۴ ساعته با مزیت اقتصادی و فرهنگی، انعطاف‌پذیری سازمانی، تصویب قوانین، صدور مجوزها در راستای ایجاد آن اشاره کرد. در سطوح خردتر عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی- مذهبی، اقلیمی و محیطی خاص هر فضا و یا شهر مطرح می‌شوند (Tan & Klaasen, 2007). ویژگی‌های محیطی از جمله اقلیم در تعیین میزان استفاده از فضای عمومی و متعاقباً این که چه نوع فضای شبانه‌ای وجود داشته باشد، نقش مهمی ایفا

- 1 Nocturnal Cities: The First Latin American Conference on Managing the Urban Night, Bogota
- 2 Walled city in Cartagena
- 3 Bronx Creative District
- 4 Recycled Orchestra (Cateura, Paraguay)

جدول شماره ۲: مؤلفه‌ها، معیارها و شاخص‌های مؤثر بر زندگی شبانه ←

عامل	معیار	شاخص‌های کالبدی	منبع	
زندگی شبانه ادراک پذیری حاصل از اکاژود	حضور پذیری	<p>- تراکم جمعیتی هر شهر یک عامل مهم در تقویت پتانسیل ایجاد فضای شهری شبانه</p> <p>- تنوع کاربری‌ها و فعالیت‌ها مهمترین عامل مؤثر در حضور شبانه شهری</p> <p>- استقرار کاربری‌های متنوع در طول مسیر به منظور فعال نگاه داشتن آن در زمان‌های متفاوت</p> <p>- سطح تعامل و فعالیت فضای شهری شبانه دو عامل مهم در تعیین سطح نشاط این فضاها</p> <p>- همپوشانی حوزه‌ها و مرزهای کاربری‌های تجاری، خرید، سکونت و تفریح برای حضور گروه‌های مختلف در ساعات مختلف روز برای مقاصد مختلف</p> <p>- شکل‌گیری غالب فضاهای شهری شبانه در مناطق متراکم از فعالیت‌های تجاری و گردشگری و مناطق فرهنگی</p> <p>- در حال حاضر با دور شدن بیشتر اقتصاد از تولید و اقتصاد تولیدی، چرخش به سمت اقتصاد مبتنی بر اوقات فراغت به ویژه در فضاهای شبانه یکی از پر سودترین گزینه‌هاست اما زندگی شبانه یک شهر باید بسیار بیشتر از اوقات فراغت و سرگرمی صرف باشد.</p> <p>- تعداد مبلمان و نوع آن در فضا متناسب با نیاز بهره‌برداران از فضا</p>	<p>• تنوع فعالیت‌ها و گوناگونی کاربری‌های شبانه</p> <p>• سطح تعامل و فعالیت‌ها در فضا</p> <p>• تعداد و چگونگی چیدمان مبلمان شهری</p> <p>• میزان فعالیت‌های مبتنی بر اوقات فراغت و انواع آن به ویژه فعالیت‌های ۲۴ ساعته</p>	<p>(Tan & Klaasen, 2007)</p> <p>(Ayatollahi, 2011)</p> <p>(Paumier, 2004)</p> <p>(SaeediRezvani & SiniChi, 2006)</p> <p>(Nocturnal Cities Conference: 2018)</p>
	بداوم حضور	<p>- سازمان یکپارچه فضاهای شهری شبانه مبتنی بر فراوانی مسیرهای پیاده با دسترسی آسان</p> <p>- تحرک شبانه به طور قطع بزرگترین چالش در منطقه است. در نتیجه دسترسی آسان به حمل‌ونقل عمومی به منظور تأمین تراکم کافی کاربران به منطقه و همچنین فعالیت‌های بیشتر در نتیجه ارتقای کیفی فضای شهری شبانه</p> <p>- ایجاد مسیرهای حمل‌ونقل عمومی و اتوبوس با نورپردازی مناسب</p> <p>- دسترسی به پارکینگ در نزدیک مراکز فعالیت‌ها در زمان شب که از طریق دوربین‌های مدار بسته و مأموران امنیتی کنترل می‌شوند؛ به منظور افزایش حس امنیت و آرامش عمومی</p> <p>- فراهم آوردن شرایط نظارتی طبیعی در میادین، پارک‌ها و خیابان‌های مجهز و ایمن با هدف تماشای محیط و فعالیت‌ها</p>	<p>• دسترسی به حمل‌ونقل عمومی در شب</p> <p>• کمیت و کیفیت فضاهای پیاده</p> <p>• دسترسی به پارکینگ</p> <p>• میزان حضور فعال مردم</p> <p>• وجود گره‌های فعالیت‌ها و یا پاتوق‌ها</p>	<p>(Montgomery, 1998)</p> <p>(Ayatollahi, 2011)</p> <p>(Paumier, 2004)</p> <p>(SaeediRezvani & SiniChi, 2006)</p> <p>(Nocturnal Cities Conference: 2018)</p>
	رویداد پذیری	<p>- فضای شهری شبانه نمودی از جامعه‌ای با انتخاب و اراده آزاد و با فرهنگ‌ها و انتظارات مختلف که فضا را محمل رویدادهای مختلف می‌کند.</p> <p>- رویداد پذیری در فضای شبانه زمانی رخ می‌دهد که فضا سهمی از خاطرات شهروندان شود.</p> <p>۱- نقش انگیزی به معنای وجود عملکردها، مفاهیم و ویژگی‌های کالبدی که به راحتی در ذهن حک می‌شوند.</p> <p>۲- برانگیخته شدن احساسات مثبت شهروندان و ایجاد محیطی مأنوس از طریق ایجاد امکان دخل و تصرف در فضا به وسیله آنان و همچنین افزایش مشارکت شهروندان در نگهداری فضا، به نحوی که فضا را بخشی از محیط زندگی خود بدانند.</p>	<p>• وجود عملکردها، مفاهیم و ویژگی‌های کالبدی مشخص و متمایز نشان‌دهنده فضای شبانه</p> <p>• میزان آزادی و حق انتخاب و دخل و تصرف در فضا</p>	<p>(Pakzad, 2012)</p> <p>(Tan & Klaasen, 2007)</p>
	انعطاف پذیری	<p>- فضای شبانه به عنوان مکانی متراکم از رویدادها و فرصت‌های متنوع حیات جمعی، بیش از هر چیزی نیازمند زمینه‌ای منعطف است. انعطاف این امکان را می‌دهد که در هر زمان با تغییر نوع رویداد کمترین تغییرات کالبدی با آن رویداد هماهنگ گردد.</p>	<p>• رخداد فعالیت‌های متنوع در طول شبانه‌روز با کمترین تغییرات فضایی</p>	<p>(Pakzad, 2012)</p>
	همه شمولی	<p>- یک جامعه متنوع و همه شمول نشانگر جامعه تحمل‌پذیرتری است که ظرفیت استقبال کافی از خرده فرهنگ‌ها برای حفظ آنها را دارد. بنابراین تنوع جنسیتی، سنی، قومیتی و فرهنگی - مذهبی به عنوان یک شرط مهم در ایجاد و توسعه فضاهای شبانه شهری به حساب می‌آید.</p> <p>- ایجاد فضاهای شبانه خنثی برای همه شمولی و احترام اجتماعی</p>	<p>• حضور گروه‌های مختلف سنی و جنسی و قومی - مذهبی</p> <p>• میزان حضور زنان</p> <p>• کیفیت مناسب‌سازی فضا برای حضور معلولان</p>	<p>(Tan & Klaasen, 2007),</p> <p>(Ortiz Escalante, 2016)</p> <p>(Nocturnal Cities Conference: 2018)</p>
	پذیرندگی	<p>- هرچه دامنه زمانی فعالیت‌ها و شفافیت عملکرد آنها به منظور ایجاد حس خوانایی و امنیت در بیننده طولانی‌تر و بیشتر باشد، میزان پذیرندگی فضا در طول شبانه‌روز بیشتر خواهد بود.</p>	<p>• میزان شفافیت کاربری‌ها</p> <p>• دامنه زمانی کاربری‌های فعال</p>	<p>مطالعات و بررسی میدانی نگارندگان</p>
	ایمنی	<p>- تحقق ایمنی پیاده به وسیله تخصیص اولویت به آنها در حرکت در فضاهای شهری شبانه و تشویق به پیاده‌روی</p> <p>- تأمین دسترسی راحت و کارا از طریق خودرو و دستیابی به پارکینگ با وضوح کامل</p> <p>- تعداد فعالیت‌های شامگاهی و محل آنها به عنوان عوامل مهمی برای سرزندگی شهر و ادراک ایمنی</p>	<p>• چگونگی اولویت‌های حرکتی؛</p> <p>• میزان اولویت حرکت پیاده به سواره</p>	<p>(Paumier, 2004)</p> <p>(Pakzad, 2012)</p> <p>(Gehl, 2014)</p>

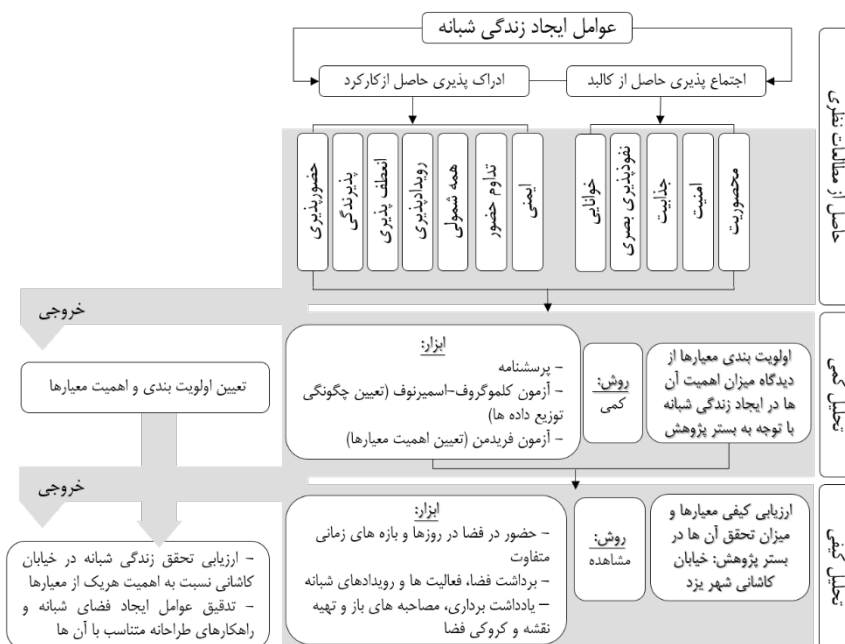
← ادامه جدول شماره ۲: مؤلفه‌ها، معیارها و شاخص‌های مؤثر بر زندگی شبانه

منبع	شاخص‌های کالبدی	معیار	عامل
(Tibbalds, 2000) (Krier, 1993)	<ul style="list-style-type: none"> وضوح مسیرهای دسترسی به فضا و امکانات و تسهیلات شبانه آن تعداد ورودی‌ها به فضا وجود نشانه‌ها (عناصر شاخص و تاریخی مهم) 	<ul style="list-style-type: none"> درک موقعیت و چگونگی چیدمان فضایی ساختار فضایی خوانا و وضوح آن برای بیننده ورودی‌های ساختمان‌های مجاور به فضاهای شبانه که بهتر است به داخل خیابان یا میدان باز شود تا فضای شهری ایجاد گردد که عملکرد شبانه‌روزی داشته باشد. 	اجتماع‌پذیری حاصل از کالبد
(Paumier, 2004) (Pakzad, 2012) (Ayatollahi, 2011)	<ul style="list-style-type: none"> دیدهای متنوع به فضا چگونگی دید به نشانه‌ها در شب میزان پدیداری تنوع کالبدی در شب 	<ul style="list-style-type: none"> در فضاهای شبانه دیدهای متنوع به فضا با هدف نفوذپذیری بصری و دید به نشانه‌ها حائز اهمیت است. متنوع نمودن سکناس‌های فضاهای شهری که هر سکناس مبین حال و هوای خاصی باشد و پذیرای نوع خاصی از فعالیت‌ها و رفتارها و رویدادها شود. 	
(PourMohamadi, 2012)	<ul style="list-style-type: none"> میزان زیبایی بصری از لحاظ دلپذیری منظر شبانه را ارتقا دهد. جذابیت می‌تواند به صورت ساکن و غیر پویا نمایش داده شود. همچنین می‌تواند به صورت ابتکاری در فرم‌های مختلف سایه، نورپردازی، طراحی و میلمان شهری ظاهر شود. 	<ul style="list-style-type: none"> زیبایی بصری فضاهای شبانه در شب از لحاظ مناظر طبیعی و انسان ساخت می‌تواند دلپذیری منظر شبانه را ارتقا دهد. جذابیت می‌تواند به صورت ساکن و غیر پویا نمایش داده شود. همچنین می‌تواند به صورت ابتکاری در فرم‌های مختلف سایه، نورپردازی، طراحی و میلمان شهری ظاهر شود. 	
مطالعات و بررسی میدانی نگارندگان	<ul style="list-style-type: none"> میزان محصوریت فضاهای شبانه و تشخیص مرز آن 	<ul style="list-style-type: none"> تشخیص حد و مرز فضاهای شبانه علاوه بر ارتقای حس امنیت، به شفافیت عملکردی کمک کرده و از ایجاد نقاط کور، بدون فعالیت و ناامن جلوگیری می‌کند. 	
(Montgomery, 1998) (Eastham, 2010) (SaeediRezvani & SiniChi, 2006) (Gehl, 2014) (Chatterton et al., 2002)	<ul style="list-style-type: none"> اندازه و فرم فضا آسایش بصری و محیطی در شب میزان نظارت اجتماعی در شب تراکم فعالیت شبانه میزان حضور پلیس میزان و کیفیت نورپردازی فضا در شب 	<ul style="list-style-type: none"> مکان‌های عمومی در هنگام تراکم جمعیت و فعال بودن امن تر هستند (مفهوم چشم‌های خیابان جکوبز) تشویق فعالیت در برخی فضاهای شهری ممکن است روشی بهتر برای نگه داشتن نرخ جرم و جنایت باشد. اما اگر به درستی مدیریت نشود، یک فضای شهری شبانه می‌تواند افزایش جرم را تسهیل کند. اگر تعداد فعالیت‌ها در ساعات شامگاهی کم باشد، یا اگر فعالیت‌های شهری بسیار متمرکز باشند، بازدیدکنندگان احساس می‌کنند شهر خالی است و از بیرون رفتن دوری می‌کنند. روشنایی و نورپردازی فضا در افزایش فعالیت در طول شب بسیار مهم است. حضور پلیس را نیز می‌توان به منظور ارتقای کیفی زندگی شبانه در فضاهای شهری مؤثر دانست. مکانی که برای کنترل آن باید از استراتژی‌های منطقی نظارت، نظم و انضباط استفاده گردد. 	

آزمون) هستند، نشان داد که داده‌های پژوهش نرمال نیستند و باید از آزمون‌های ناپارامتریک بهره گرفت که در این پژوهش برای اولویت بندی معیارها از آزمون دو جمله‌ای فریدمن استفاده شده است. پس از تعیین اولویت معیارها میزان تحقق آنها با در نظر داشتن اولویت اهمیت آنها به صورت کیفی در بستر پژوهش (خیابان کاشانی یزد) مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفت. مهمترین روش استفاده شده برای ارزیابی تحقق یا عدم تحقق عوامل زندگی شبانه در خیابان کاشانی، همان طور که گل (۲۰۱۳) پیشنهاد می‌دهد، «مشاهده» است (Gehl, 2013). برای درک رفتار مردم و چگونگی استفاده آنها از فضای همگانی در شب با یک پرسش اساسی «چه کسانی در شب و در چه بازه زمانی و با چه فعالیت‌هایی از فضا استفاده می‌کنند» از تکنیک‌های مشاهده مانند حضور چندباره در خیابان کاشانی در روزهای متفاوت و در بازه زمانی هفت تا ۱۲ شب و مشاهده مردم، فعالیت‌های آنها و رویدادهای فضا،

است. همچنین برای بررسی روایی، پرسشنامه در اختیار متخصصان شهرسازی (اساتید شهرسازی دانشگاه یزد و حرفه‌مندان) قرار گرفت تا این که از نظر متخصص آخر اعتبار نهایی آن مورد تأیید قرار گرفت و این تعداد برابر با پنج نفر (سه نفر از اساتید و دو نفر از حرفه‌مندان) بودند. به منظور تشخیص استفاده از آزمون‌های پارامتریک یا ناپارامتریک از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. این آزمون، نرمال نبودن توزیع داده‌ها را نشان می‌دهد؛ یعنی این که توزیع یک صفت در یک نمونه را با توزیعی که برای جامعه مفروض است، مقایسه می‌کند. اگر این آزمون رد شود، داده‌ها دارای توزیع نرمال هستند و امکان استفاده از آزمون‌های آماری پارامتریک برای تحقیق وجود دارد و اگر تأیید شود، یعنی داده‌ها دارای توزیع نرمال نیستند، بنابراین باید از آزمون‌های ناپارامتریک در تحقیق استفاده کنیم. نتیجه این آزمون با سطح معنی‌داری مؤلفه‌ها که همگی کمتر از ۰/۰۵ (مقدار خطای

نمودار شماره ۱: فرایند انجام پژوهش

تاریخی) زندگی شبانه در فضاهای شهر به صورت مطلوب جریان ندارد. یکی از این فضاها خیابان کاشانی معبری شمالی - جنوبی در شهر یزد و حدفاصل چهارراه فاطمیه و میدان شهدای محراب است. این خیابان نقش مفصل ارتباطی بافت تاریخی و جدید را در شهر ایفا می کند و بافت میانی شهر حول این محور شکل گرفته است (تصویر شماره ۱۵). به عبارتی دیگر این خیابان فضایی است که سنت و مدرن را در شهر به هم پیوند می دهد. ضرورت پرداخت به موضوع پژوهش در محدوده نام برده به این دلیل است که این خیابان به علت دربرگرفتن ترکیبی از کاربری ها (تجاری - خدماتی، مسکونی و اداری) چه در مقیاس محلی و ناحیه ای و چه در مقیاس منطقه ای به عنوان یکی از مراکز خطی شهر مطرح است. همچنین با توجه این که این خیابان یکی از خیابان های نسبتاً سرزنده شهر و پرتدد به ویژه در ساعات کاری محسوب می شود، دارای چندین گره فعالیتی در مسیر خود است که این گره ها قابلیت فضایی و کارکردی بالایی برای ایجاد فضاهای شبانه را دارا هستند که در ادامه معیارهای تعریف شده در این خیابان و فضاهای آن مورد ارزیابی قرار می گیرند.

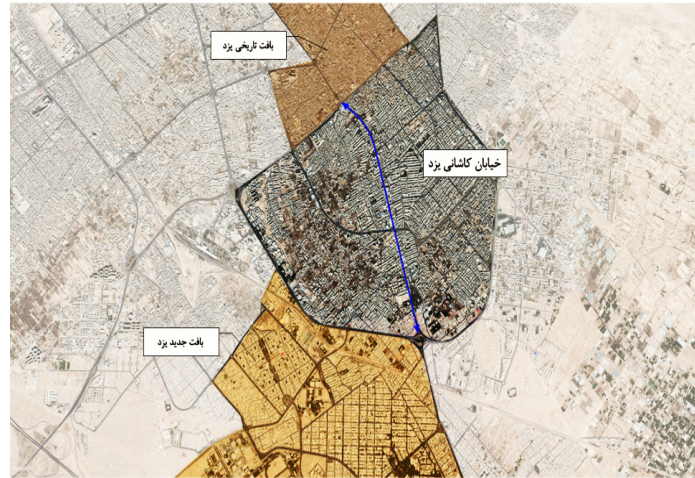
۴.۲. بررسی میزان تأثیر معیارها نسبت به یکدیگر و اولویت بندی آنها
همان طور که پیشتر بیان شد، از آنجایی که داده های پژوهش دارای توزیع نرمال نیستند، از آزمون های ناپارامتریک و آزمون دو جمله ای استفاده شد. بدین منظور برای پرسشنامه مورد بررسی پاسخ ها به دو دسته کمتر از متوسط طیف لیکرت که در اینجا مقدار سه و بیشتر از آن است، تقسیم شدند (جدول شماره ۳). با توجه به نتایج جدول شماره ۳ و مقدار سطح معنی داری (p-value) که کمتر از ۰/۰۵ است، این نتیجه بر می آید که از میان معیارهای تعریف شده، تمامی آنها (به جز انعطاف پذیری با مقدار سطح معنی داری برابر با ۰/۰۹۶ که بیشتر از ۰/۰۵ می باشد) بر روی زندگی شبانه تأثیرگذار هستند.

مصاحبه های باز، یادداشت برداری، برداشت فضای خیابان و تبدیل آن به نقشه و کروکی استفاده شده است. به منظور تحلیل کیفی، معیار سنجش، «اولویت بندی است که از معیارهای ایجاد فضای شبانه» به دست می آید و براساس آن میزان تحقق معیارهای زندگی شبانه در بستر پژوهش مورد تحلیل قرار می گیرد و موارد تحقق یافته و مواردی که نیاز به بررسی و شکل گیری دارند، شناسایی می شوند. در انتها دو عامل کلی «ادراک حاصل از کارکرد» و «اجتماع پذیری حاصل از کالبد» تدقیق و راهکارهای طراحی فضاهای شبانه مبتنی بر نتایج به دست آمده از بستر پژوهش ارائه می شوند.

۴. بحث ها و یافته ها

۴.۱. خیابان کاشانی یزد؛ محملی با پتانسیل قوی برای رخدادهای زندگی شبانه

سبک زندگی، آداب، نوع معاشرت و نحوه استفاده از فضاهای شهری مردم شهر یزد متأثر از عوامل جغرافیایی، مذهبی و اعتقادی شکل گرفته است. به عنوان مثال با نگاهی به سبک معماری خانه های این شهر می توان درونگرا بودن را در نوع برخورد و منش ساکنان این شهر شاهد بود. اما در سال های اخیر سبک زندگی ساکنان تحت الشعاع عواملی مانند محدودیت فضاهای خانه های امروز به جای خانه های ۱۰۰۰ متری دیروز، تغییرات فرهنگی ساکنان شهر و استحاله آن ناشی از شکل گیری فضاهای مجازی، مهاجرپذیری شهر و... تغییر کرده است. از یک سو کاهش ارتباطات چهره به چهره به دلیل فضای مجازی و نیاز به حضور در فضاهای واقعی و عمومی و از سوی دیگر تمایل ساکنان به حضور در فضاهای شهری در ساعاتی غیر از ساعات کاری و تا پاسی از شب (۱۲:۰۰ تا ۲۰:۰۰ بامداد) به ویژه در انتهای هفته و روزهای تعطیل، نیاز به ایجاد فضاهای شهری شبانه را تشدید نموده است. این در حالی است که با وجود پتانسیل های فضایی و (به ویژه

تصویر شماره ۱: موقعیت خیابان کاشانی در شهر یزد

جدول شماره ۲: نتایج آزمون معیارهای مؤثر بر زندگی شبانه

معیار	طبقه	مقدار مشاهده شده	احتمال مشاهده شده	مقدار خطا	سطح معنی داری	معیار	طبقه	مقدار مشاهده شده	احتمال مشاهده شده	مقدار خطا	سطح معنی داری
خوانایی	۳ >	۳۹	۰/۸۹	۰/۰۵	۰/۰۰۰	رویدادپذیری	۳ >	۳۶	۰/۸۲	۰/۰۵	۰/۰۰۰
	۳ ≤	۵	۰/۱۱	۸			۰/۱۸				
نفوذپذیری بصری	۳ >	۳۵	۰/۸۰	۰/۰۵	۰/۰۰۰	همه شمولی	۳ >	۴۱	۰/۹۳	۰/۰۵	۰/۰۰۰
	۳ ≤	۹	۰/۲۰	۳			۰/۰۷				
ایمنی	۳ >	۳۶	۰/۸۲	۰/۰۵	۰/۰۰۰	انعطاف پذیری	۳ >	۱۶	۰/۳۶	۰/۰۵	۰/۰۹۶
	۳ ≤	۸	۰/۱۸	۲۸			۰/۶۴				
حضورپذیری	۳ >	۴۴	۱/۰۰	۰/۰۵	۰/۰۰۰	جذابیت	۳ >	۴۱	۰/۹۳	۰/۰۵	۰/۰۰۰
	۳ ≤	۰	۰/۰۰	۳			۰/۰۷				
تداوم حضور	۳ >	۳۸	۰/۸۶	۰/۰۵	۰/۰۰۰	دربرگیرندگی	۳ >	۳۸	۰/۸۶	۰/۰۵	۰/۰۰۰
	۳ ≤	۶	۰/۱۴	۶			۰/۱۴				
پذیرندگی	۳ >	۳۷	۰/۸۴	۰/۰۵	۰/۰۰۰	امنیت	۳ >	۴۴	۱/۰۰	۰/۰۵	۰/۰۰۰
	۳ ≤	۷	۰/۱۶	۰			۰/۰۰				
کل		۴۴	۱/۰۰								

برای پاسخ به این سؤال که آیا تأثیر هر یک از معیارها با یکدیگر متفاوت است یا خیر و اگر متفاوت است اولویت با کدام یک از آنهاست، با نظر به این که داده‌ها غیر نرمال هستند، از آزمون فریدمن استفاده شد. با توجه به این که معیار انعطاف‌پذیری تأثیری در موضوع پژوهش ندارد، آزمون مورد نظر برای یازده معیار دیگر مؤثر بر زندگی شبانه انجام شد که جدول شماره ۴ نتایج آن را ارائه می‌دهد. براساس مقدار سطح معنی داری آزمون فریدمن نتیجه می‌شود که میزان تأثیر معیارهای مورد بررسی با یکدیگر متفاوت است و هر یک از آنها با توجه به میانگین رتبه‌ای اولویت بندی می‌شوند (جدول شماره ۵). در میان معیارهای تعریف شده، بیشترین تأثیر را معیار حضورپذیری و امنیت

با میانگین ۶/۹۴ دارند؛ اولویت‌های بعدی مرتبط با معیارهای همه شمولی، جذابیت، خوانایی، تداوم حضور، دربرگیرندگی، پذیرندگی، رویدادپذیری، تنوع و ایمنی است. به طور کلی با توجه به نزدیک بودن میانگین ده معیار از یازده معیار مؤثر بر زندگی شبانه می‌توان دریافت که این معیارها به جز ایمنی (با میانگین ۲/۴۴) از تأثیرگذاری نسبتاً همسطحی در تحقق زندگی شبانه برخوردارند. بنابراین در برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای شبانه لحاظ داشتن تمام این معیارها با اولویت امنیت و حضورپذیری این گونه از فضاها ضرورت دارد. البته در میان تمامی معیارها، معیار انعطاف‌پذیری و ایمنی کمترین تأثیر را در ایجاد فضاهای شبانه دارند.

جدول شماره ۴: نتایج آزمون فریدمن

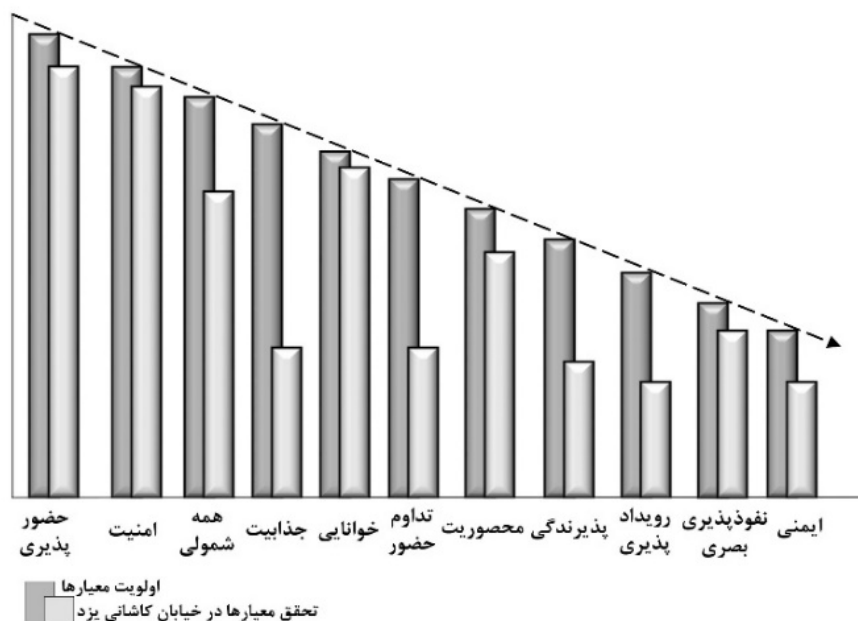
تعداد	آماره خی-دو	درجه آزادی	سطح معنی داری
۴۴	۱۵۷/۸۵۹	۱۰	۰/۰۰۰

جدول شماره ۵: رتبه بندی معیارهای تأثیرگذار بر زندگی شبانه

معیار	میانگین معیار	اولویت	معیار	میانگین معیار	اولویت
حضورپذیری	۶/۹۴	۱	دربزرگی	۶/۹۴	۴
امنیت	۶/۹۴	۱	پذیرندگی	۶/۰۷	۵
همه شمولی	۶/۵۷	۲	رویدادپذیری	۵/۹۴	۶
جذابیت	۶/۵۷	۲	نفوذپذیری بصری	۵/۸۲	۷
خوانایی	۶/۳۲	۳	ایمنی	۲/۴۴	۸
تداوم حضور	۶/۱۹	۴			

سوی دیگر این امر نیاز به برنامه ریزی به منظور ارتقای فعالیت‌های خلاقانه دارد. پس جذب جمعیت در ادامه نیاز به نگهداشت آن در بازه زمانی طولانی‌تر دارد. به عبارت دیگر با وجود تنوع کاربری‌های موجود در خیابان که حضورپذیری، امنیت و خوانایی را در پی دارد، فضای کالبدی آن قابلیت نگهداشت جمعیت را در بازه زمانی طولانی‌تر ندارد و در معیارهایی که بیان شد، نیاز به طراحی و برنامه ریزی ویژه محسوس است. با توجه به طولانی بودن مسیر خیابان، پتانسیل‌های ایجاد فضای شبانه در برخی نقاط به واسطه تراکم فعالیت‌های اوقات فراغت مانند کاربری‌های تجاری، تفریحی، تاریخی، رستوران، پارک و... بسیار بالاتر و در برخی نقاط این پتانسیل کمتر است. بنابراین طراحی فضاهای شبانه می‌تواند در این گره‌ها فعال تر شود و طول مسیر خیابان که لبه‌های تجاری آن را شکل می‌دهند، مفصل ارتباطی این سه مرکز باشند (تصویر شماره ۳). گفتنی است تمرکز شدید فضای شبانه در این گره‌ها مناسب نیست، چرا که بخشی از خیابان را فعال و روشن و بخشی را راکد و تاریک نگه می‌دارد. بنابراین گرچه این گره‌ها پتانسیل بیشتری برای جذب و نگهداشت جمعیت در شب دارند، اما طراحی و برنامه ریزی متعادل فضای شبانه در طول مسیر ضروری است.

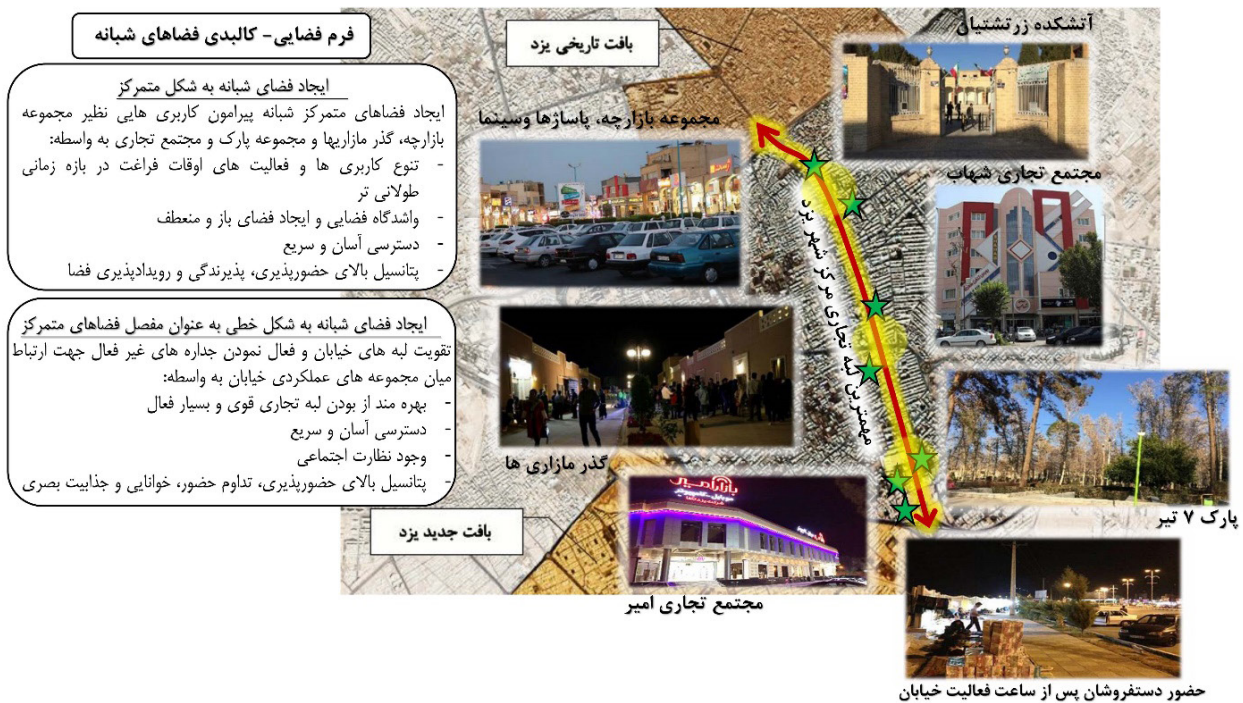
۴.۳. ارزیابی معیارهای زندگی شبانه در خیابان کاشانی یزد
با تعیین اولویت اهمیت معیارهای طراحیانه مؤثر بر ایجاد زندگی شبانه، هر یک از آنها با حضور در محل و برداشت‌های میدانی مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفتند که نتایج آن به صورت کیفی در ارتباط با اهمیت هر یک از معیارها در نمودار شماره ۳ ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که مهمترین معیارها یعنی «حضور پذیر» و «امنیت» در فضای این خیابان به واسطه تراکم فعالیت‌های جمعیتی مناسب مهمترین پتانسیل خیابان برای تبدیل آن به یک فضای شبانه شهری است. به ویژه این که تنوع کاربری‌های خیابان، گروه‌ها و اقشار مختلف جامعه را جذب می‌نماید. اما در مقابل معیارهایی مانند جذابیت، تداوم حضور، پذیرندگی و رویدادپذیری معیارهایی هستند که نیاز به طراحی و برنامه ریزی بیشتر دارند (نمودار شماره ۲). با نگاهی دقیق به این معیارها می‌توان اینگونه نتیجه گرفت که این معیارها با عامل «افزایش زمان حضور» جمعیت در فضا سرو کار دارند. یعنی برنامه ریزی و طراحی فضا برای نگهداشت جمعیت در فضا در بازه زمانی بیشتر از طریق ایجاد زیرساخت‌های کالبدی مانند ایجاد فضاهایی مانند فضاهای مکت، نشستن، تجمع، تماشاگردن و انجام فعالیت‌های خلاقانه. از

نمودار شماره ۲: مقایسه اولویت معیارهای طراحیانه فضاهای شبانه و تحقق آن در خیابان کاشانی یزد

خوابایی	جاذبیت	همه شمولی	امنیت	حضورپذیری
<ul style="list-style-type: none"> - خوابایی مناسب مسیر به علت اینکه یکی از مهمترین شریان‌های شهر است. - وجود نشانه‌هایی مانند آتشدکه زرتشتیان، میوه آینه و روشنائی، پارک ۷ تیسره، مجتمع‌های تجاری - با توجه به طول خیابان، نیاز به ایجاد نشانه‌هایی در قالب ساختمانی واحد و متناسب با عملکرد و هویت خیابان و ساماندهی وضع موجود - خوابایی مسیر و فضاهای آن برای ساکنین شهر 	<ul style="list-style-type: none"> - وجود برخی جاذبه‌های بصری مانند لبه پارک و ورودی گذر مازاری‌ها (اما لندگ) - وجود لبه سبز در دو سمت خیابان (که البته با طراحی این لبه‌ها می‌توانند تقویت شوند) - میزان پایین جاذبه بصری با توجه به طول خیابان و نیاز به تقویت کمی و کیفی این معیار - عدم وجود تناسبات بصری در جداره‌های خیابان (مجتمع تجاری امیر یا نماپردازی مرتضی در کنار میوه آینه و روشنائی و با مجتمع تجاری شهاب یا فاصله کمی تا آتشدکه زرتشتیان) و در نتیجه خستندگی هویت کلی خیابان - فقر نورپردازی جذاب و در مواردی آلودگی بصری و ناشی از نور - عدم وجود جاذبه‌های بصری چشمگیر و تأثیرگذار - عدم رعایت تناسبات بصری در طول خیابان - نورپردازی نامناسب و نازیبای خیابان 	<ul style="list-style-type: none"> - تنوع بالای کاربریها مانند پارک و گذر مازاری‌ها، میوه آینه، آتشدکه زرتشتیان و بیسترا، پاساژهای تجاری و رستوران و در نتیجه توانایی جذب گروه مختلف - حضور زنان و کودکان در لبه بیرونی کاربری‌ها از جمله پارک، جایی که امکان دیدن بچه‌ها و نظارت وجود دارد. - شرایط نامناسب فضایی برخی کاربری‌ها مانند نماپردازی، عدم دید به فضای بیرون، و مبلمان شهری نامناسب، مانع از حضور گروه‌های مختلف از جمله زنان و کودکان در ساعات پایانی شب می‌شود. - عدم مناسب‌سازی فضا برای معلولان - ارتقاء سطح حضور تعاملی افشار و گروه‌ها با ارتقاء کمی و کیفی زیرساخت‌های جذب و نگهداشت جمعیت در فضای خیابان 	<ul style="list-style-type: none"> - وجود امنیت در ساعات فعالیت خیابان به واسطه تراکم بالای جمعیتی (سواره و پیاده) - وجود دوربین‌های نظارت پلیس در طول خیابان - نیاز به نورپردازی بیشتر فضای خیابان در شب به ویژه در فضاهای با تراکم فعالیت کمتر - میزان کم چشمان ناظر در شب به علت کمبود فضاهای مکت و نشستن و ... - ایجاد حس عدم امنیت در بعضی بخشهای خیابان به علت جداره‌های بدون کاربری، تاریک و خلوت - سطح امنیت خوب خیابان به علت تراکم جمعیتی و فعالیتی آن 	<ul style="list-style-type: none"> - وجود حد لازم تراکم جمعیتی جهت ایجاد فضاهای شبانه - وجود ترکیب متنوعی از کاربری‌های مغایرت (تجاری، خرد و متوسط) تجاری، تفریحی، خدماتی، اداری، درمانی و ... در طول مسیر خیابان جهت پاسخگویی به مقاصد مختلف - وجود پارک، میوه آینه، رستوران‌ها و مکان‌های تاریخی و گردشگری و پاساژ مازاری و ... به عنوان کاربری‌های اوقات فراغت و جاذب جمعیت - نیاز بیشتر به فضاهایی برای مکت، تجمع، نشستن و تماشا کردن جهت تفریح تعاملی اجتماعی در فضای خیابان - نیاز به مبلمان متنوع و مناسب در سطح خیابان جهت افزایش زمان حضور مردم در شب - جز در بخش‌های خاصی از خیابان که فعالیت شبانه جاری است، نیاز به افزایش زمان فعالیت کاربری‌های طول خیابان جهت افزایش زمان حضور مردم در فضا - پتانسیل بالای خیابان حضور گروه‌های مختلف در فضای آن - عدم وقوع چشمگیر تعامل اجتماعی در فضای خیابان به علت نبود زیرساخت‌های لازم ایجاد فضای شبانه
امنیتی	نورپردازی بصری	رویدادپذیری	پذیرندگی	تداوم حضور
<ul style="list-style-type: none"> - عرض مناسب پیاده‌روهای دو سوی خیابان همراهِ با لبه‌های سبز 	<ul style="list-style-type: none"> - نورپردازی بصری طولی و عرضی خیابان - به علت عرض مناسب خیابان و عدم وجود مانع، دید بصری از دو سوی خیابان به یکدیگر مناسب و درک پذیر و شفاف می‌باشد. 	<ul style="list-style-type: none"> - گذر مازاری‌ها به عنوان یکی از فضاهای عملکردی خاص و متمایز خیابان 	<ul style="list-style-type: none"> - گذر مازاری‌ها به عنوان مهم‌ترین گروه فعالیت‌های جاذب جمعیت که به واسطه فعالیت‌های فرهنگی - هنری و خیابانی باعث افزایش زمان ماندگاری جمعیت در فضای خیابان می‌شود. - حضور دستفروشان در کنار خیابان پس از ساعات فعالیت خیابان به عنوان فرصتی جهت رونق زندگی شبانه (در صورت ساماندهی مناسب آن‌ها) 	<ul style="list-style-type: none"> - وجود فضاهای ماندگرم مازاری‌ها و پارک و بازارچه ایجاد کرده‌های فعالیت‌های حضور - وجود پیاده راه نسبتاً مناسب و عرضی در دو سمت خیابان - عدم وجود کافی فرارگاه‌های رفتاری و فضای گردهمایی در طول خیابان (و تمرکز بر یک نقطه از میزان زمانی که افراد در فضای خیابان سیر می‌کنند کاسته است) - سطح سروسامان پایین حمل و نقل عمومی و همچنین فعالیت آن‌ها تا ساعات ۹ شب - پارکینگ اغلب به صورت پارک حاشیه خیابان و وجود تنها یک پارکینگ طبقاتی در طول مسیر - توانایی جذب جمعیت مناسب اما عدم توانایی آن جهت نگهداشت آنها در بازه زمانی طولانی بود فرارگاه‌های رفتاری و در نتیجه عدم وجود مناسب جهت نگهداشت جمعیت
تداوم حضور	نورپردازی بصری	رویدادپذیری	پذیرندگی	تداوم حضور
<ul style="list-style-type: none"> - محصوریت و تناسبات فضایی نسبتاً مناسب خیابان (ارتفاع به عرض مسیر) گرچه ساخت و سازهای جدید این تناسب فضایی را آسیب رسانیده است. - عرض مناسب خیابان و پیاده‌راه‌های جانی آن - آفتنشاد در خط آسمان و در نتیجه آسیب به محصوریت فضای خیابان - لزوم تحدید فضا و ساکنان بندی آن در صورت ایجاد فضای شبانه به دلیل طولانی بودن مسیر خیابان - محصوریت مناسب فضای خیابان و تناسب ارتفاع به عرض مسیر 	<ul style="list-style-type: none"> - نورپردازی بصری طولی و عرضی مناسب در طول مسیر خیابان 	<ul style="list-style-type: none"> - میزان شتاب پایین در داخل و تصرف در فضای خیابان (به علت فضای مناسب و تثبیت شده خیابان بدون انتقال یا نشانه خاصی هستند در نتیجه حق انتخاب و آزادی عمل کمتر) 	<ul style="list-style-type: none"> - نیازهای به فعالیت‌هایی که پذیرندگی را در طول فضای خیابان ایجاد و گسترش دهند که البته در رستوران‌ها و مراکز خرید این امر تحقق می‌یابد. - نیاز به ایجاد زیرساخت‌های فضایی جهت پذیرندگی بیشتر فضا (فضاهای برای مکت، تجمع، نشستن و تماشا کردن ...) - نیاز به طراحی فضاهای خیابان به جهت دعوت کنندگی و پذیرندگی بیشتر جمعیت در بازه زمانی طولانی تر در طول مسیر خیابان 	<ul style="list-style-type: none"> - محصوریت مناسب فضای خیابان و تناسب ارتفاع به عرض مسیر

نمودار شماره ۳: تحلیل معیارهای مؤثر بر ایجاد زندگی شبانه در خیابان کاشانی یزد حاصل از تکنیک‌های مشاهده فضا

تصویر شماره ۲: تهیه نقشه و کروکی: مکان‌های با پتانسیل بالای ایجاد فضای شبانه در خیابان کاشانی یزد

فضای شبانه را تولید و عوامل پشتیبان چگونگی استفاده، نوع و کیفیت تجربه آن را تعیین می‌کنند. این چارچوب پیشنهادی دو وجهی می‌تواند به عنوان مکمل دیگر جنبه‌های فضای شهری شبانه (اقتصادی، فرهنگی، مدیریتی و توریستی) در نقش راهنمای طراحی چنین فضاهایی عمل نماید. با توجه به این که شهرها از یک سو متاثر از یک نظام جهانی و همه شمول هستند، احساس نیاز به چنین فضاهایی در شهرهای مختلف در خلال ارتباطات گسترده و تبادلات فرهنگی میان آنها ایجاد می‌شود. اما از سوی دیگر شهرها به بها دادن به ارزش‌های محلی و بومی خود فراخوانده می‌شوند، بنابراین چگونگی فهم تجارب مختلف متناسب با «زمینه» اهمیت می‌یابد. مفهوم فضا و زندگی شبانه در شهر یزد ضرورت ایجاد چنین فضاهایی را از چندین بعد نمایان می‌سازد. از بعد فرهنگی و تغییر سبک زندگی، شهروندان به دلیل مشغله‌های روزانه امکان حضور در فضای شهر را ندارند. در برداشت‌های میدانی مشخص شد که حضور در فضا در ساعات فعالیت غالباً برای انجام امور روزانه هست و نه اوقات فراغت. در حالی که فضای شبانه این امکان را برای پاسخگویی به این نیاز شهروندان فراهم می‌کند و با امتداد زمانی ظرفیت فضا را برای حضور تعداد بیشتری از افراد ارتقا می‌بخشد. از سوی دیگر این فضاها پاسخی است معاصر و متناسب با سبک زندگی جدید به نیازهای گروه‌های مختلف جامعه به ویژه جوانان که می‌تواند چالش‌های فرهنگی برآمده امروز را به سمت بهره‌گیری خلاق از توانایی‌های آنها سوق دهد. از بعد اقلیمی، فضاهای شبانه حضورپذیری بیشتر مردم در فضای شهری را به ویژه در فصول گرم که به دلیل گرمای هوا، امکان حضور کاهش می‌یابد را موجب می‌شود. اما فراتر از بحث اقلیم شهر و ضرورت زندگی شبانه، رونق و تنوع بخشی اقتصادی شهری حاصل از این فضاهاست. با توجه به ثبت جهانی بافت تاریخی یزد، ترکیب فضاهای شبانه با فضاهای گردشگری شهر علاوه بر ایجاد تجربه‌ای نو از حضور در فضاهای تاریخی و ارائه دارایی‌های معاصر شهر در امتداد فضاهای تاریخی آن، رونق اقتصاد خدماتی در راستای توسعه پایدار شهر را مهیا می‌سازد. با این حال از مهمترین ابزار تحقق چنین فضاهایی تدوین و تمهید سازوکار قانونی آن است که پژوهش‌های آتی در باب این موضوع می‌تواند حول چگونگی مدیریت این فضاها در قالب مقولاتی مانند «شهردار شب» متناسب با شهرهای ایران توسعه یابد.

۵. نتیجه‌گیری و ارائه چارچوبی جهت طراحی و ارتقای کیفیت محیطی فضاهای شهری شبانه

تحول شهرها، مسیری را پیش روی شهر و تصمیم‌گیرندگان شهری گذارده است که هر شهر باید برای یافتن جایگاه خود در نظام رقابتی شهرها از ابزارهای جدید و نوظهور استفاده کند. از مهمترین این ابزارها مؤلفه زمان است که همراه با نیروهای پیشرانی مانند فرهنگ، هنر و فناوری و امتزاج آنها موجب ایجاد برندی با عنوان «شهرهای شبانه و شهری که خواب ندارد» در این نظام رقابتی شده است. پژوهش حاضر تلاشی است تا با به کارگیری همزمان روش‌های کمی و کیفی مهمترین عوامل طراحی تأثیرگذار بر فضاهای شبانه را تبیین نماید. مهمترین مزیت این روش ترکیبی که بر روش کیفی تمرکز بیشتری دارد، تحلیل و ارزیابی داده‌های کمی در یک فضای شهری و تأیید صحت نتایج آن و تفسیر و غنابخشی آنهاست. در عین حال این روش می‌تواند به وسیله تکنیک‌هایی مانند تحلیل قرارگاه‌های رفتاری و همچنین ترکیب با تکنیک‌های اقتصاد محیط تقویت شود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد گرچه تنوع فعالیتی و تراکم جمعیتی زمینه‌های ایجاد فضای شبانه (۲۴ ساعته) را فراهم می‌کنند، اما مکمل این دو عامل فضای کالبدی و چگونگی طراحی آن است که می‌تواند تنوع فعالیتی را پشتیبانی و به نگهداشت جمعیت در بازه زمانی طولانی‌تر کمک کند. به عبارت دیگر زیرساخت‌های فضایی - کالبدی شکل‌گیری چنین فضاهایی را قوت می‌بخشد. بر این اساس در این پژوهش معیارهای مؤثر بر ایجاد چنین زیرساخت‌هایی یا طراحی فضاهای شبانه در قالب دو عامل " ادراک‌پذیری حاصل از کارکرد" و " اجتماع‌پذیری حاصل از کالبد" از متون نظری استخراج شدند. این معیارها به وسیله پرسشنامه‌ای به وسیله متخصصان شهری و آزمون دوجمله‌ای فریدمن اولویت‌بندی شدند. نتایج این اولویت‌بندی عبارت است از: حضورپذیری، امنیت، همه شمولی، جذابیت، خوانایی، تداوم حضور، دربرگیرندگی، پذیرندگی، رویدادپذیری، نفوذپذیری بصری و در نهایت ایمنی.

این معیارها با توجه اولویت اهمیت آنها در بستر پژوهش به صوت کیفی ارزیابی و تحلیل شدند. براساس این اولویت‌بندی و نتایجی که از بستر پژوهش حاصل شد، عوامل طراحی مؤثر بر بستر فضای شبانه را می‌توان به دو عامل کلی «عوامل زمینه‌ساز» و «عوامل پشتیبان» تقسیم نمود (اولویت‌بندی معیارها از لحاظ اهمیت و تأثیرگذاری در ایجاد فضای شبانه در این دسته‌بندی لحاظ شده است) (نمودار شماره ۴). بنابراین عوامل زمینه‌ساز (که چهار معیار نخست به لحاظ اهمیت هستند) عواملی هستند که زمینه‌های ایجاد فضاهای شبانه را فراهم می‌کنند و بدون آنها جذب و حضور جمعیت در فضاها امکان‌پذیر نیست. به عبارت دیگر این عوامل پتانسیل فضا برای ایجاد فضای شبانه هستند که بدون آنها اساساً فضای شبانه‌ای در امتداد ساعات فعالیت روزانه شکل نخواهد گرفت. این عوامل عبارتند از: حضورپذیری، امنیت، همه‌شمولی و جذابیت. عوامل پشتیبان عواملی هستند که موجب تقویت و بروز عوامل زمینه‌ساز در ایجاد بستر فضای شبانه هستند. این عوامل که پشتیبان نگهداشت جمعیت در بازه زمانی طولانی‌تر هستند به ترتیب اولویت عبارتند از: خوانایی، تداوم حضور، دربرگیرندگی، پذیرندگی، رویدادپذیری، نفوذپذیری بصری و ایمنی. عوامل زمینه‌ساز

نمودار شماره ۴: چارچوب پیشنهادی تحقق زندگی شبانه در فضاهای شهری

Reference:

- Abdi, M. (2007). 24-Hour City. Councils, 11, 48-58. [In Persian].
- ACT Planning and Land Authority, Planning for Canberra's night-time economies (2011). Australian Capital Territory: Canberra.
- Alimardani, M., Sharghi, A., & Mahdeshin, N. (2015). Study of the role of security in the vitality and night life of urban public spaces. Applied Arts, 8, 15-26. [In Persian].
- Anizadeh, A. (2018). Night life in the Iranian people culture. Culture and Folk Literature, 21, 73-98 [In

Persian].

- Ayatollahi, F. (2011). A comparative study of the dimensions of night life in Qom, thesis for master's degree in urban planning, University of Science and Technology, Iran, Tehran. [In Persian].
- BasiriMozhdehi, R., & MahmoliAbyaneh, H. (2012). Night landscape in Tehran, evaluation of necessities and opportunities. Manzar, 21, 29-36. [In Persian].
- Bianchini, F., & Parkinson, M. (1993). Cultural Policy and Urban Regeneration: the West European Experience. Manchester University Press.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S. (2010).

- Public Places Urban Spaces. Routledge.
- Chapman, D. (1996). *Creating Neighbourhoods and Places in the Built Environment*. Taylor & Francis.
  - Chase, M., & Drummond, P. (1993). Shopping after the Millennium, proceedings of the town and country planning summer school. University of Lancaster, 16-19.
  - Chatterton, P., & Hollands, R. (2002). *Theorising Urban Playscapes: Producing, Regulating and Consuming Youthful Nightlife City Spaces*. *Urban Studies*, 39, 95-116.
  - Cowan, R. (2005). *The dictionary of Urbanism*. streetwise press, Wiltshire.
  - Eastham, R. (2010). The city after dark- Who are we lighting for? . *Lighting Journal*, 13, 38-40.
  - Escalante, S. O. (2016). Where is women's right to the night in the New Urban Agenda? The need to include an intersectional gender perspective in planning the night. *International journal of urban planning*, 16(1), 165-180.
  - Gehl, J. (2004). *Public Spaces, Public Life*. The Danish Architectural Press.
  - Gehl, J., & Svarre, B. (2013). *How to Study Public Life*. Island Press.
  - Ghazanfarpour, H., Kish, M. S., Soleimani, M., & Afzali, M. (2020). Measuring the vitality and nightlife of Naghsh Jahan Square in Isfahan with emphasis on sustainable urban security. *Sustainable City*, 2(2), 87-106. [In Persian].
  - Grutter, J. K. (1987). *Aesthetics in Architecture*. Wahrnehmung.
  - Hae, L. (2011). Dilemmas of the nightlife fix: post-industrialization and the gentrification of nightlife in new York city. *Urban Studies*, 48(16), 3449-3465.
  - Heath, T. (1997). The twenty-four hour city concept—A review of initiatives in British cities. *Urban Studies*, 2, 193-204.
  - Hosseini, F., & Gheibi, D. (2012). Study of effective approaches in urban public space with emphasis on dynamics and social interactions in the case of Shiraz, National Conference on Civil Engineering, Architecture and Sustainable Urban Management, Gorgan, Iran. [In Persian].
  - Johnston, J. (2002). *Open 24hours: A case study of Vancouver and the twenty – four hour city concept*, thesis for master of art faculty of Graduate studies, school of community and regional planning, the university of Winnipeg].
  - Krier, R. (1993). *Urban Space*. Rizzoli.
  - Maalouf, H. E., Ghadban, S., & Shames, M. (2015). Nightlife Tourism: A Blessing or a Curse for Host Communities? “A Case Study on Gemmayzeh, Lebanon. *Tourism Research & Hospitality*, 4(2), 1-13.
  - Madanipour, A. (2003). *Public and Private Spaces of the City*. Routledge.
  - Montgomery, J. (1998). Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design. *Urban Design*, 1, 93-116.
  - Nikolopoulou, M., Baker, N., & Steemers, K. (2001). Thermal Comfort in Outdoor Urban Spaces: the Human Parameter. *Solar Energy*, 70, 227-235.
  - Nofre, J., Giordano, E., Eldridge, A., Martins, J. C., & Sequera, J. (2018). Tourism, nightlife and planning: challenges and opportunities for community liveability in La Barceloneta. *Tourism Geographies*, 20, 377-396.
  - Pakzad, J. (2012). Guide to designing urban spaces in Iran. Tehran: Shahidi. [In Persian].
  - Pakzad, J. (2014). Theoretical and process of urban design. Tehran: Shahidi. [In Persian].
  - Paumier, C. B. (2004). *Creating a Vibrant City Center: Urban Design and Regeneration Principles*. Urban Land Institute.
  - Peper, B., & Dulk, L. D. (2003). *The Dutch Situation: Work-Family Issues in the Netherlands*. Boston: Sloan Foundation.
  - PourMohamadi, M. (2012). Worn-out urban texture and night life strategy to improve its quality. *Panjereh*, 44, 15-30. [in Persian].
  - Roberts, M., & Gornostaeva, G. (2007). The night-time economy and sustainable town centres: dilemmas for local government. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 2, 134-152.
  - SaeediRezvani, N., & SiniChi, P. (2006). Strategies for realizing the concept of 24-hour city International Conference on the Best City, Hamedan, Iran. [In Persian].
  - Seijas, A. (2018). *Latin American Nocturnal Cities Manifesto*. Bogota, Colombia.
  - SheikhBiglou, R., & Soltani, Z. (2020). The desirability of night urban tourism from the perspective of tourists, case study of tourists in Shiraz. *Urban Tourism*, 6(1), 67-85. [In Persian].
  - Sourrey, E., RazzaqiAsl, S., & Faizi, M. (2013). The concept of the sense of time and its application in

- urban design. Hoviate-Shahr, 13, 73-82. [In Persian].
- Tabibian, M., & Mousavi, M. (2016). Investigating the role of beautification and improving the quality of the environment on urban vitality, case study of the historical garden city of Maragheh. *Armanshahr*, 17, 249-262. [In Persian].
  - Tibbalds, F. (2000). *Making People-Friendly Towns: Improving the Public Environment in Towns and Cities*. Taylor & Francis.
  - Tan, W., & Klaasen, I. (2007). 24/7 Environments: a Theoretical and Empirical Exploration from an Urban Planners Perspective, 10th Anniversary Conference, University of Glasgow, Scotland.
  - VanLiempt, L., vanAalst, L., & Schwanen, T. (2014). Introduction: Geographies of the urban night. *Urban Studies*, 52, 407-421.
  - In which provinces do the happiest people of Iran live? . (2018). <https://www.yjc.ir/fa/news/6455943/>. Retrieved 15-6-2019

نحوه ارجاع به مقاله:

علیزاده، آزاده؛ خسروانی نژاد، سمانه، فلاحتی، محمد؛ اکبری، رضا، (۱۳۹۹) تبیین عوامل طراحیانه مؤثر بر شکل‌گیری بستر زندگی شبانه در فضاهای شهری (نمونه مورد مطالعه: خیابان کاشانی یزد)، مطالعات شهری، ۱۰ (۳۷)، ۳۱-۴۴. doi: 10.34785/J011.2021.670/Jms.2021.141 .
http://www.urbstudies.uok.ac.ir/article_61437.html

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

